

DLA doktori értekezés tézisei

Szlama László

A kobozjáték gyakorlata egy moldvai magyar
falu zenei életében

Témavezető: Bolya Mátyás, DLA

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28-as számú művészet- és művelődés- történeti tudományok
besorolású doktori iskola

Budapest

2025

I. A kutatás előzményei

A magyar népzene kutatás nagy hagyományokkal rendelkezik. A 19. század nagy gondolkodói Magyarországon azon fáradoztak, hogy megteremtsék a szervezett zenei életet és az intézményes zenetudományt. Erőfeszítéseik előkészítették Vikár Béla, Bartók és Kodály munkásságát, akiknek köszönhetően elindulhatott a modern tudományosság kritériumainak is megfelelő népzenei kutatómunka. Történeti és technikai okai vannak, hogy a vokális anyag feldolgozása jóval megelőzte a hangszeres kutatásokat. Ezen a területen belül is vannak olyan témák, amelyek be sem kerültek a kutatási fősodorba vagy éppen marginalizálódtak az elmúlt évtizedek során. Ezek közé tartozik a koboz kutatása is.

A magyar vonatkozású adatok szűkössége, a moldvai magyar közösségekre ható, a többségi társadalom kulturális gyakorlatától és az interetnikus hatásoktól nehezen elkülöníthető elemek miatt a kobozhoz kapcsolódó zenei tényfeltárás és társadalmi kontextus meghatározása sokáig nem volt fókuszban. Alapvetően gyakorló zenészek igyekeztek tapasztalataikat megfogalmazni, gyakran hiányos tudományos apparátust mozgatva. Megjelent tehát az igény a hagyományos kobozjáték feltárására és a magyar vonatkozások tisztázására. Írásom ehhez a munkához kíván hozzájárulni két moldvai

magyar kobzos repertoárjának összehasonlító elemzésével és a társadalmi háttér feltárásával.

Kutatásom fókuszában két – egymással családi kapcsolatban is álló – lujzikalagori magyar kobzos, Gyöngyös György és Butak György hagyományos kobzos repertoárjának vizsgálata áll. Témaválasztásomat indokolta, hogy kifejezetten e két kobzos szóló repertoárjával foglalkozó, teljes repertoárt áttekintő, tudományos igényű és az összehasonlító elemzés eszköztárát is hasznosító, gazdagon jegyzetelt lejegyzések még nem születtek.

II. Források

A zenei elemzés legfontosabb forrásai Gyöngyös György, lujzikalagori kobzos tizenhét dallamot számláló, 1965-ben rögzített szólójátéka Kallós Zoltán gyűjtésének köszönhetően maradt fenn. 1975-ben Stuber Györgynek sikerült nyolc dallamot rögzítenie Butak György lujzikalagori kobzos szólójátékából. 1978-ban Zakariás Attila dokumentálta a Gábor Antal hegedűjátékát kísérő Butak György játékát, amelyek között két szólófelvétel is hallható.

A zenélési alkalmak és a helyi zenészek hálózatának feltérképezése elengedhetetlen ahhoz, hogy megfelelően tudjuk értelmezni az ismert zenefolklór-adatokat. A szakirodalmi

források mellett saját terepmunkára is támaszkodva igyekeztem felvázolni a lujzikalagori magyar katolikus közösség rövid történetét, valamint a kutatott kobzosok idejében még aktív zenei életet is.

Gyöngyös és Butak családi adatainak pontatlansága miatt a kutatást kiterjesztettem a rokoni kapcsolatok területére is. Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a hiányzó adatokat csak aktív terepmunkával lehet pótolni, amely két részből állt: a Bákó megyei levéltári adatok összegyűjtése, valamint a közösségi tudás, az *oral history* információinak összegzése.

III. Módszer

Összesen huszonnét szólójátékot dokumentáló felvételt részletesen lejegyeztem. Az összehasonlító elemzések tervezése alatt szembesültem a hangszeres adatok vizsgálati módszereinek kiforratlanságával. Minden dallamtárban szereplő lejegyzéshez tartozik legalább egy további A/3 méretű, összehasonlító elemzést segítő partitúralejegyzés is, amelyekben a változatok versszakonként vagy tánczenei egységeként egymás alatt szerepelnek.

Elemzésem során megvizsgálom a szólójátékok szerkezeti felépítését, ritmikai variációit, harmóniai felépítését és a dallamjáték elemeit. Emellett megfigyelem a dallamjáték

és az ének kapcsolatát is. Az összes felvétel részletes lejegyzése után statisztikai módszerekkel elemeztem az kapott adatokat, az értelmezéshez saját hangszeres tapasztalatokat is felhasználva. Az így nyert eredmények alapján általános összefüggéseket kerestem.

Zenefolklór adatok értelmezéséhez elengedhetetlen – a leíró zenei szempontok mellett – a zenészek származásának, kapcsolati hálójának, családi körülményeinek feltárása. A publikációk alapján összesítettem az ismert adatokat, azonosítottam a hiányokat és ellentmondásokat, majd összegyűjtöttem az elérhető kiadatlan forrásokat. Nyilvánvalóvá vált, hogy további eredményeket csak helyszíni kutatás hozhat. Terepmunka keretében kellett felmérni a temetői sírfeliratokat és rögzíteni a közösség emlékeit, kiegészítve levéltári kutatással. A terepkutatás fő munkaeszközeként saját készítésű, általános és személyre szabott kérdőíveket egyaránt használtunk. A helyi lakosok interjúi mellett sok segítséget kaptunk lujzikalagori születésű, vagy a faluban dolgozó emberektől is.

IV. Eredmények

Mivel egységes szempontrendszer szerinti, tudományos részletességű lejegyzésekkel támogatott következetes

vizsgálatnak még senki nem vetette alá ezeket a felvételeket, kutatásom legfontosabb célkitűzése e hiányok pótlása volt. Az eddig nem vizsgált szempontok számos új felismeréshez, illetve korábbi megállapítások pontosításához vagy cáfolatához vezettek. Várható volt, hogy az elemzések eredményeként képet kaphatunk a lujzivalagori hagyományos kobozjáték gyakorlatáról és jellemző stíluselemeiről, kiegészítve a lokális tudásátadás stílusformáló erejéről.

A többszintű összehasonlító elemzések eredményeként fény derült az énekelt és a hangszeres dallam kapcsolatára, illetve sor került – az egymás alá írt variánsok grafikai képének segítségével – a hangszeres játék gondolkodásmódjának és játéktechnikai elemeinek mikroszintű feltérképezésére. A kutatás kapcsán korábbi publikációkban elkezdett munkát is lehetett folytatni: a hagyományos kobozjátékot leíró, a jellemző játéktechnikai elemeket összegyűjtő fogalomtár újabb kifejezésekkel bővült.

A vizsgált zenészek eddig megjelent életrajzi adatainak összevetése számos közkézen forgó pontatlanságot és adathiányt tárt fel. Fontos eredménynek tartom, hogy szinte minden ilyen jellegű adatot sikerült pontosítani – számos közülük első közlés – így elkészülhetett az összes kapcsolatot bemutató családfa.

Magyar és – eddig magyarul nem közölt – román nyelven íródott szakirodalmi források mellett saját terepmunkára is támaszkodva készült összefoglalás a lujzikalagori magyar katolikus közösség rövid történetéről, valamint a vizsgált kobzosok idejében még aktív zenei életről. Figyelemre méltó, hogy a helyi lakosok még a mai napig tudnak fontos zenei vonatkozású adatokkal szolgálni, így bukkantak fel eddig ismeretlen adatok a Lujzikalagorban tevékenykedő további kobzosokról, valamint a kutatók kobzosok idejében még aktív zenei élet számos részletéről.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Publikációk, műhelymunkák, lemez, népzenei gyűjtések:

Szlama László: *Păun Vasile, a kobzos*. (Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2020.)

Balogh Sándor: *Megvirágzott a diófa - Moldvai csángó énekes kamarazene furulyával, citerával és kobozkísérettel*. Kobzos fejezetek, közreműködés a CD mellékleten. (Budapest: Dialekton Népzenei Kiadó, 2019.)

Szlama László: *Kobozreneszánsz/Ahogy régen...* (Budapest: Dialekton Népzenei Kiadó, 2017. BS-CD 25.)

Moldvai gyűjtőút 2023. (Bákó, Lujzikalagor, Somoska,

2023.10.29–11. 04.)

Erdélyi és moldvai gyűjtőút 2021. (Biharfalu, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Brassó, Diószeg, Lészped, Somoska, Lujzikalagor, Tamás, Redojé, Diószén, 2021.09.27–10.05.

Előadások:

Szlama László: *Păun Vasile, a kobzos. Könyvbemutató.* (Intézmény és Hagyomány Konferencia, Budapest, Ward Mária Iskola, 2021.)

Szlama László: *Păun Vasile, a kobzos. Könyvbemutató.* (5. kobzos nap, Sepsiszentgyörgy, Unitárius Egyházközség, 2021.)

Szlama László: *Ahogy régen... Egy mai lemez régi töredékekből.* (4. kobzos nap, Budapest, LFZE, 2020.)

Szlama László: *Păun Vasile, a kobzos. Kérdések egy készülő kiadvány kapcsán.* (3. kobzos nap, Budapest, LFZE, 2020.)

Szlama László: *Ahogy régen... – Szólólemezem forráselemzése.* (Budapest, Lumen kávézó, 2018.)

Szlama László: *Bartók és a népzene.* (Tokyo University of the Arts, 2016. LFZE kiküldetésében)

Szlama László: *Dallamjáték a hagyományos kobozrepertoárban.* (1. Kobzos nap, Budapest, Fonó, 2016.)

Szlama László: *A koboztabulatúra. Kísérlet kobzos dallamanyagok és átiratok lejegyzésére.* (XXXII. OTDK, Budapest, LFZE, 2014.)